

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Никоненко Ірини Олександрівни

«Особистісні чинники формування копінг-стратегій лікарів-хірургів»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата психологічних наук за спеціальністю

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Дослідження особистісних чинників формування копінг-стратегій лікарів-хірургів представляє інтерес у теоретичному та практичному аспектах. У теоретичній площині робота І. О. Никоненко узгоджує та розвиває наявні погляди на концепт копінг-поведінки. Практичний аспект актуальності полягає у можливості застосування результатів теоретичного та емпіричного етапів дослідження у практиці роботи з інтернами-хірургами, зокрема, автор розробила і провела дослідження ефективності програми соціально-психологічного тренінгу з формування копінг-стратегій хірургів-початківців (інтернів) під впливом актуалізації розвитку їх особистісних властивостей. Варто підкреслити, що попри представлення у психологічній літературі проблематики, пов'язаної з діяльністю лікаря, недостатньо розкриті особистісні чинники формування копінг-стратегій лікарів-хірургів для визначення можливостей цілеспрямованого впливу на процес додання стресу та активізації особистісних ресурсів формування продуктивних копінг-стратегій у лікарів-хірургів, що висвітлено у роботі здобувачки.

Дисертація має чітку структуру, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Об'єктом дослідження І. О. Никоненко виступили копінг-стратегії лікарів-хірургів, предметом – особистісні чинники формування копінг-стратегій лікарів-хірургів. Дисертантка ґрунтовно і чітко формулює мету дослідження. Поставлені у роботі завдання відображають логіку досягнення поставленої у роботі мети.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження копінг-стратегій та їх формування у лікарів-хірургів» автором проведено

змістовний аналіз основних підходів до вивчення долаючої поведінки: психодинамічного, когнітивно-мотиваційного, проактивного, ресурсного. Автором здійснено розмежування понять «копінг» та «копінг-стратегія», розглянуто зв'язок свідомих і несвідомих компонентів особистості лікаря-хірурга у процесі формування його долаючої поведінки. Розроблено теоретичну модель дослідження, що передбачає три структурні рівні саморегуляції особистості в процесі долання стресу: власне особистісний, організаційно-діяльнісний та поведінково-регулятивний.

У другому розділі дисертації **«Особистісні чинники формування копінг-стратегій лікарів-хірургів: результати емпіричного дослідження»** обґрунтовано програму, вибірку, етапи, математичні методи аналізу та результати емпіричної частини дослідження.

Під час аналізу отриманих емпіричних даних автор доцільно застосовує комплекс статистичних методів, що різносторонньо розкривають зв'язки між досліджуваними феноменами. Поставлені у теоретичній частині роботи проблемні питання і гіпотези вдало формулюються у формі емпіричних гіпотез.

Виявлено відмінності у використанні стратегій копінг-поведінки груп із різним рівнем особистісної та професійної зрілості: лікарів-хірургів та інтернів хірургічного відділення у двох діагностичних зрізах (с. 60 – 69), а також динаміку їх зміни протягом року (с. 70 – 75). Встановлено, що в інтернів копінги формуються більш динамічно та лінійно, ніж у досвідчених хірургів, зокрема, у останніх – більш повільно, різнонаправлено та складноузгоджено між собою, менш однозначно.

Досліджено механізми психологічного захисту як чинники формування копінг-стратегій (с. 75 – 85), життєві ролі, сприйняття умов організації професійної діяльності, особливості міжособових взаємин хірургів із різним рівнем особистісної та професійної зрілості (с. 94 – 106), вплив особистісних чинників на формування копінг-стратегій (с. 108 - 115). Всебічне дослідження детермінант копінг-стратегій дозволяє комплексно розглянути їх формування.

Використання факторного аналізу дисертанткою дало можливість узагальнити опис особистісних властивостей, їх вплив на становлення копінг-стратегій та визначити особистісні стратегії додання стресогенних ситуацій представниками різних груп, що є цілісними патернами саморегуляції людини та вбирають в себе риси особистості, психологічні захисти, ролі, особливості побудови міжособових стосунків і сприйняття хірургами стресогенних умов діяльності. Зокрема, виявлено різну структуру долаючої поведінки у досвідчених хірургів та інтернів-початківців. У лікарів-хірургів провідною є активна форма копінг-поведінки, пов'язана зі сміливістю у соціальних контактах, самостійністю, інтелектуальністю, самодисципліною, чутливістю до нового. Для інтернів хірургічного відділення – здебільше пасивна форма копінг-поведінки, пов'язана з підкореністю, залежністю від інших, мрійливість, виконання ролі спостерігача, переслідувача, «пораненого», критика, з використанням механізму психологічного захисту (компенсація, заперечення).

Варто відмітити глибокий змістовий аналіз отриманих емпіричних результатів та їх порівняння з результатами раніше проведених досліджень і узгодження з існуючими теоріями, що демонструє глибину теоретичного аналізу автора та дозволяє у повноті проінтерпретувати виявлені закономірності.

У третьому розділі «Особистісні ресурси формування продуктивних копінг-стратегій хірургів» обґрунтовано теоретико-методологічні засади розроблення програми навчально-формуального тренінгу для хірургів на основі ресурсного підходу.

Зміст тренінгу відображає побудовану дисертанткою теоретичну модель досліджуваного явища та сприяє активізації та розвитку особистісних ресурсів продуктивного додання стресу лікарями-хірургами на трьох структурних рівнях. На особистісному рівні: властивостей особистості, які поєднують когнітивні та емоційні її складові (інтелектуальність, чутливість до нового, емоційну стійкість та ін.); мінімізацію дії психологічних захистів, таких як регресія та заперечення. На організаційно-діяльнісному рівні: взяття на себе

ролі «дорослого» та вияву сміливості в процесі взаємодії та прийняття реальних обставин стресогенної ситуації. На регулятивно-поведінковому рівні: у ширшому використанні продуктивних копінг-стратегій, які сприяють усуненню емоційного напруження, відновленню активності особистості та здобуття результативного розв'язання проблеми без суб'єктивного сприйняття надмірності витрачених особою зусиль задля досягнення цього позитивного результату своєї діяльності. До таких копінг-стратегій відносяться: планування розв'язання проблем, особистісний розвиток, прийняття відповідальності, інформаційна та емоційна взаємодія з референтним колом спілкування.

Висновки роботи структуровані та в повному обсязі відповідають на поставлені у роботі завдання.

Основні наукові здобутки дисертаційного дослідження І. О. Никоненко на нашу думку полягають у виокремленні та систематизації особистісних чинників формування копінг-стратегій лікарів-хірургів на трьох структурних рівнях діяльності: особистісному, організаційно-діяльнісному та поведінково-регулятивному; у розвитку поняття «особистісні стратегії додання стресу» як цілісного патерну саморегуляції людини, що передбачає особистісні засоби додання стресу.

Результати теоретичного та емпіричного дослідження відображені у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України: 5 статей у фахових виданнях, включених до переліку МОН України, 1 стаття у виданні, яке входить до міжнародних наукометричних баз та 4 праці апробаційного характеру. Автореферат дисертантки відповідає змісту та сутності дисертаційної роботи.

Оцінюючи дисертаційну роботу І. О. Никоненко в цілому позитивно, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У теоретичній частині роботи автор зазначає, що феномен долаючої поведінки особи слід вивчати цілісно, враховуючи в тому числі суб'єктивну оцінку стресора. В роботі детально вписано характеристики стресових ситуацій досліджуваної вибірки, але не продіагностовано їх суб'єктивне

сприйняття досліджуваними. Виявлення інтеракцій між оцінкою досліджуваними стресорів, характеристиками стресової ситуації та копінг-стратегіями, на нашу думку, поглибило б дослідження.

2. Дослідження динаміки зміни копінг-стратегій інтернів хірургічного відділення, здійснене в роботі, дало змогу виділити велику кількість змістовних закономірностей. Проте, в роботі автор не зазначає, чи виявлена динаміка характерна лише для інтернатури хірургічного профілю і в чому специфіка у порівнянні з інтернатурами інших лікарських спеціальностей. Автором не проведено дослідження в інтернатурах інших профілів та не здійснено порівняння результатів з аналогічними дослідженнями. Разом з цим постає питання, чи зміни у копінг-стратегіях інтернів стосуються складних життєвих ситуацій власне у інтернатурі, чи вони відображають зміни в долаючій поведінці в усіх складних життєвих ситуаціях. Адже опитувальники, використані автором, діагностують не ситуаційно специфічні копінг-стратегії а копінг як властивість особистості. Також, можливо, серед інтернів є окремі групи, в яких копінг-стратегії не змінилися, і цікавим було б визначити причини їх стабільності. Останнє також стосується можливої відсутності динаміки зміни стратегій у деяких інтернів після тренінгу. Це може бути предметом подальших досліджень автора.

3. При аналізі регресійного (с. 78) та факторного аналізу (с. 194) не вказано методи, за допомогою яких було побудовано регресію та виділено фактори. Враховуючи евристичність методу факторного аналізу, уточнення цього внесло би більшу ясність у сприйняття матеріалу.

4. У тексті дисертації наявні мовно-стилістичні неточності, що певним чином ускладнюють сприймання матеріалу роботи.

Незважаючи на висловлені зауваження та побажання, дисертаційна робота Никоненко Ірини Олександрівни «Особистісні чинники формування копінг-стратегій лікарів-хірургів», є завершеною працею, має наукову новизну, а рівень теоретичного та емпіричного аналізу досліджуваної проблеми, глибина науково-теоретичних узагальнень, здійснених

дисертанткою, логіка та послідовність викладення матеріалу свідчать про високий науково-теоретичний рівень.

Викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертація «Особистісні чинники формування копінг-стратегій лікарів-хірургів» відповідає всім вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року. Никоненко Ірина Олександрівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний оппонент:

кандидат психологічних наук,

асистент кафедри загальної психології

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

В.В. Абрамов

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
14.08.2017

